

SZOCIOLÓGIAI MEGJEGYZÉSEK A MAGYAR BANKKÉRDÉSHEZ.

A magyar bankok és takarékpénztárak részvénytársasági formában működő, nyilvános számadásra kötelezett vállalatok, azonban mérlegeik, amelyeket a nyilvánosság elé tárnak, nem alkalmasak arra, hogy azokból viszonyaikról, szerkezetükről és a társadalomban vitt szerepükről pontos képet alkothassunk. A magyar bankok és takarékpénztárak mérlege azt jelenti, hogy a nyilvános számadás kötelezettségét statuáló törvényt a gyakorlat hatálytalanította. A törvényhozók akarata ugyanis nem lehetett más, mint hogy a vállalatok működéséről és gazdálkodásáról tiszta képet adó, az eredményeket teljességben feltüntető, tehát őszintén tájékoztató s a megítélés érdekében összehasonlításra alkalmas elszámolások, illetőleg jelentések lássanak napvilágot. Ezzel szemben a vállalatok által közölt mérleg egyfelől nem teljes, másfelől nem eléggé tagolt, harmadszor az egyes intézetek mérlege egymástól eltérő szerkezetű s még a 7—8 nagy budapesti intézet sem alkalmaz közös sémát, végül — ami a törvény fogyzatkozásából is folyhatott — az évi üzletvitel kereteit, terjedelmét, jellegét mutató adatok a magyar bankok és takarékpénztárak mérlegeiben csak ráadásként szerepelnek, a nyilvánosság alig kap erről teljes számadást, az intézetek az eredményszámlán általában csak néhány nettó tételt közölnek részvényeseikkel és a nyilvánossággal.

A kompaszok alapján tehát nagyon kevésbé lehet beelátni a bankok és a takarékpénztárak üzletvitelébe, a Statisztikai Hivatal pénzügyi adatgyűjtése azonban mintaszerű teljességgel tárja fel a magyar hitelszervezet adatait. A következő megállapítások a Statisztikai Hivatal adatainak nyugszanak, táblázataink forrása az 1930. évi Statisztikai Évkönyv. A pénzügyi adatok nyilvánosságának biztosítására azt tartanók a leghelyesebb megoldásnak, ha a Statisztikai Hivatal nemcsak országos összesítésben közölné az adatokat (ezek közül csak a budapesti intézeteknek szintén összesített adatait különíti el), hanem intézetenként is. Ennek nem lehet elvi akadály, hiszen e vállalatokat a törvény úgyis kötelezi a számadások nyilvánosságra hozatalára. Csak a szakszerű és megbízható statisztikai közlés biztosíthatná, hogy a mérlegek és az eredményszámlák közlése minden részletében egységes és kielégítő legyen. Ez a módszer, amelyre példát találunk külföldön, a közérdek szempontjából kielégítő volna.

* * *

A bankok és a takarékpénztárak a nyugati államokban legtöbb esetben egymástól élesen elváló jellegű hitelintézményt jelentenek.

Nálunk már kezdettől fogva a két formának egymásbaolvadó, kevert típusa alakult ki s ennek megfelelően a mi gyakorlatunkban a két elnevezésnek ugyanaz a jelentése. Törvényhozásunk sem tesz különbséget közöttük. A magyar hitelélet megindításában ennek az egész sajátosan fejlődött magyar rendszernek úttörő jelentősége volt, bankjaink és takarékpénztáraink a háború előtt a hazai gazdasági élet *megszervezésében* jelentékeny szolgálatokat tettek. A háború óta e hitelszervünk szerepe jórészt passzívra változott és ereje a gazdasági élet többi tényezőihez mérten hanyatlott. A pénzüzetek e formájának lényege a teljesen szabadon megnyilatkozó vállalkozási szellem. Ez a teljes, az egyéni vállalkozásával egyező szabadság különbözteti meg a részvénytársasági formájú pénzüzeteket állami vagy más közüzemi jellegű hitelintézetektől. Lehet, hogy ilyen közüzemi jellegű pénzüzetek ügyvitelük, osztalékpolitikájuk tekintetében éppen olyan szabadon járnak el, mint a szabad részvénytársaságok. De a társadalom életében akkor is egészen más a funkciójuk, mint ezeké, mert alaptőkéjük forrása más. A szabad részvénytársasági pénzüzet működésének ugyanis csak az egyik fele az, hogy hiteleket folyósít és ezzel a társadalomban bizonyos irányú szervezési munkát végez. Éppen ilyen fontos funkciója az is, hogy alaptőkét gyűjt, részvényeseket keres, osztalékpolitikájával a tőkegyülemelés menetét befolyásolja és ezen a réven szintén szakadatlan szervezés munkáját látja el. Ha az alaptőkét valamely közhatóság szolgáltatja, akkor az ügykörnek ez a fele elesik és a szabad szervezkedés helyébe a közhatalmi jellegű szervezés lép, amely azonban egészen más természetű, mint ez és idegen elemet visz be a pénzüzeti politikába.

A háború alatt pedig a szabadság olyan korlátozásokat szenvedett el, hogy nem csoda, ha azóta minden olyan intézmény, amely természet szerint szabadságot kíván, hanyatlik, egy helyben áll vagy csak nagy nehézségekkel haladhat a megerősödés útján. A szabadság korlátozása ugyan nem mindig kívülről ered, mint a háború alatt, amikor a közös nagy célnak való önkéntes alárendelés folytán a központi államhatalom rendkívül megerősödött és minden tényezőjével, minden egyénnel szemben éreztette hatalmát. A régi és szilárdnak ismert intézmények gyakorta belülről rendülnek meg. Ez egyben a külső viszonyok megváltozásából származó bizonytalanságnak a visszatükröződése és hatása is és a pénzüzetek, valamint a hitelélet többi szervei mindenképp alkalmasak arra, hogy ezeknek a külső rengéseknek kifejezőivé legyenek. De a bizonytalanság érzése végső elemzésben mégis belülről fakad, enélkül semmi sem változhatnék meg. A pénzüzetek esetében is megfigyelhetjük ezt. A hitelélet alapja a pénzegység szilárd volta. Ha ez meginog, a hitelszervezet nem működhetik zavartalanul. De ezt a szilárdságot maguk a pénzüzetek is megtámadják,

midőn magukévá teszik a náluk sokkalta kevésbé iskolázott, ösztönösen cselekvő és pillanatnyi hasznokat hajszoló közönség gazdasági értékelését. «Drágulás» idején túlgyorsan alakítják át a maguk kereseti politikáját, mert egyszerűen részt akarnak venni az általános «keresetben», holott tudniok kellene, hogy az ilyenkor jelentkező haszon csak látszat nem igazi értéktermelés, hanem az értékmérőeszköz elnevezésében beállott változás és minden erejükkel küzdeniök kellene ennek az irányzatnak elhatalmasodása ellen. A pénzüintézetek tudásának, bizalmának, saját erejükbe vetett hitének kellett megrendülnie ahhoz, hogy a kisemberek által és a nagykeresők által s esetleg más tényezők által is diktált erkölcsi felfogást átvegyék és az egészséges hitelélet rendjétől való minden eltérést igazoltnak véve, ők maguk igyekezzenek azt minél jobban mellőzni, csakhogy a keresetben elől járassanak.

A pénzüintézetek igen tevékeny részt vettek abban a munkában, amellyel a dolgozó társadalom a saját biztonságának alapjait aláasta és így méltán érte őket hatalmi körük megnyirbálása. Miután túlnagy mértékben átengedték magukat a külső hatásoknak, ami egyet jelent azzal, hogy majdnem teljes mértékben lemondtak a maguk erejének használatáról, ma sem tudják megtalálni azt a tekintélyt, amely ahhoz kell, hogy az ország gazdasági életének olyan vezetői legyenek, mint amilyenek voltak. Pedig még nagy szükség lenne ennek a régi szerepnek a folytatására, mert hitelszervezetünk világosan mutatja, hogy a szervezés munkája még csak a társadalmi piramis felső részeiben ment végbe, ellenben az alsó rétegekben nagy tömegek várják még a hitelgazdálkodásba való bekapcsolásukat.

A pénzüintézetek funkciója a pénzgazdálkodás kiterjesztésének szolgálata, a pénzgazdálkodás értelme pedig az izolált, egyéni gazdálkodásból a minél szélesebb körben megszervezett társadalmi gazdálkodásba való átmenet. A pénz a szimbóluma annak, hogy az egyén mind nagyobb mértékben válik tagjává társadalmának, hogy értékeit annak adja át és attól csereértékeket kap s e folyamat eredményeképpen olyan lehetőségek nyílnak meg előtte, amelyek a magára utaltság állapotában éppen olyan kevésbé állhatnak rendelkezésére, mint akkor, ha a kölcsönös segítség csak a család vagy a törzs szűk körére szorítkozik. A pénz nem érinti azoknak a javaknak a természetét, amelyeknek kicserélését jelzi, de kiterjeszti az ember életterületét: a szélesebb körben megforduló ember lelkiisége pedig mind tagoltabbá válik, szükségletei egyre sokasodnak, szintjükben emelkednek. A pénzgazdálkodás kifejlődése maga után vonja a szellemi tartalom, a kultúrértékek gyarapodását.

Ahogy a pénz csak szimbóluma bizonyos folyamatok megtörténtének, éppen úgy a hitel szimbóluma magának a pénznek. A hitel-

lel kapcsolatban annak a pénznek a helyét, amely önmagában is áru, elfoglalja a szimbolikus pénz, a bankjegy; a fejlődés következő fokán pedig a kézben tartott, megfogható, gyűjthető, megsemmisíthető pénzeszköz vagy pénzjegy helyébe a könyvelt pénz lép. Ezáltal az egyén akciórádiusa mind nagyobb területekre terjed, belső értékeinek napfényrejuttatása mind gyorsabb üteművé válik és mind nagyobb változatokban válik lehetségessé. A társadalom arca megváltozik, mert egyedei eddig nem is sejtett fejlődési lehetőségeket találnak maguk előtt.

A részvénytársasági formájú pénzintézeteknek e fejlődés vezetésében éppen a lényegüket tevő szabadságnál fogva van igen nemes, magasrendű szerepük. Mivel működésük, a hozzájuk való csatlakozás, a tevékenységükben való részvétel teljes mértékben mentes minden kényszertől, a lehetőségek köre éppen náluk a legszélesebb. A közintézmény már valamely meghatározott célkitűzést szolgál és ellenszolgáltatásul is külön megkööttségeket követel, amelyek egészen más területekre vezetnek át, tehát a szabadság korlátozását jelentik; a szövetkezetek programja egyhangú, túlságosan alkalmazkodik tagjainak adott szellemiségéhez, kultúr színvonalához; a szövetkezet nem egyszer egyenest azzal a céllal jön létre, hogy ezt a színvonalat megrögzítse, amennyiben tagjait ugyanannak a «termelési fokozatnak» megtartására ösztökéli, sőt gyakran kötelezi is. A rt. formájú pénzintézetek munkássága tehát élenkítőbb a társadalomra nézve, mint az egyébként a pénz szempontjából hasonló célokat szolgáló társadalmi intézményeké.

Magyarország modern gazdasági fejlődésének rövid korszaka alatt, vagyis a kiegyezéstől a világháború kitöréséig eltelt évtizedek alatt a pénzintézetek szerepe gazdag, változatos és eredményes is volt. Nem feladatunk most e munka elemzése és máskorra kell hagynunk annak a problémának a kutatását is, hogy ez a fejlődés milyen vonásainál fogva vezetett végül a bankok növekedő hatalmával szemben mégis majdnem általános ellenszenvre és hogy milyen értelemben kellett volna a világháború nélkül is belenyúlni azok hatalmi körébe.

Az bizonyos, hogy munkájuk a háborúval félbenmaradt. A háború után már a nekünk meghagyott területen is csökkent a pénzintézetek száma; az új meg új alakulások sorozatát, amely különösen évszázadunk első tizedét jellemezte, az összeolvadások, a kisebb intézetek felszívásának korszaka váltotta fel s a magyar bankszervezet régi pénzületi hatalmának is csak egy részét tudta újra visszaszerezni. Hogy ennek az újjáfejlődésnek üteme gyors volt, azt a régi iskolázottság tette és ezenkívül a régi morálnak azok a töredékei, amelyek a bankintézményben a nagy lelkiösszeomlás után is megmaradtak.

A magyar bankszervezetnek az országban való elterjedését a következő tábla mutatja:

Magyarország rt. formájú mérlegkészítő pénzüintézetei.

1930 dec. 31.

	Pénzüintézetek száma	Hány helységben	Ezek lakossága 1000 lélek	Intézeti alaptőke	Passzívák összege	Egy lélekre esik		Hány ezer lélekre esik egy önálló intézet
						alaptőke	passzívum	
						pengőben		
Intézetek összesen	557 ¹	342	4817	349.389	4.370.000	72:53	907:20	8:6
Ebből Budapest	93	1	1005	260.082	3.230.514	258:79	3214:44	10:8
Vidék	464 ¹	341	3812	89.307	1.139.486	23:43	298:92	8:2
Ebből tj. város	51	11	671	23.199	302.581	34:57	450:94	13:2
Megyei város ..	126	44	1095	10.301	478.233	9:41	436:74	8:7
10.000 léleknél nagyobb községek	78	57	796	11.575	131.599	14:54	165:33	10:2
Többi községek	209 ¹	229	1250 ²	44.232	227.073	35:39	181:66	6:0
A bankok körzeten kívül esik ..	—	3077	3867	—	—	—	—	—
Összesen ...	557	3419	8684	349.389	4.370.000	40:23	503:22	15:6

1930 végén Magyarországnak 3419 helysége közül 342-ben volt rt. formájú bank, takarékpénztár vagy ilyen intézetnek fiókjá. E helységek közül 85-ben csak fiókok voltak. E helységeken az ország 8.7 millió lakosa közül 4.8 millió lakott, ami 55%-ot jelent. 3.9 millió lélek, a lakosság 45%-a tehát egészen kívül esett a bankok közvetlen tevékenységi körén. Ez nem jelenti azt, mintha ebből a külső körből nem lehetne a bankokkal kapcsolatot találni; a bankoknak meg is van az a törekvésük, hogy ilyen kapcsolatokat teremtsenek, de a gazdasági élet élénkülésének lehetőségei szempontjából mégis éles a különbség a belső és a külső kör lakosai között. (Érdemes lenne pontosan megállapítani a magyar mezőgazdasági statisztika során, hogy az eladósodottság mértéke milyen e közvetlen pénzüintézeti körön belül és milyen azon kívül.)

Országos átlagban 15.500 lélekre esik egy intézet és 8600 lélekre esik egy azoknak a helységeknél népessége arányában, amelyekben önálló intézetek vagy ilyeneknek fiókjai vannak. Aránylag a leg-

Ezek közül 85 községben csak bankfiók van.

Az 1920. évi lélekszám 1,072.299; a valószerű gyarapodás figyelembevételével ezt a számot emelnünk kellett.

sűrűbb a bankhálózat azokban a községekben, amelyeknek lélekszáma nem éri el a 10.000 főt; ezekben 6000 lélekre esik egy önálló intézet; utánuk a megyei városok következnek, amelyekben az átlag 8600 fő. Legnagyobb egy-egy intézet köre a vidéki tj. városokban, ahol 13.200 főre esik közülük egy. A viszonyszámoknak ennél pontosabb alapja lenne az, ha a keresőkhöz viszonyíthatnák az intézetek számát, de erre az új népszámlálás alapján még nincs lehetőség, a régi népszámlálás adatai pedig e tekintetben még jobban elavultak, mint az abszolút lélekszám tekintetében. Pedig tekintettel arra, hogy a keresők száma sokkalta nagyobb a városokban, mint a falvakon, ezzel még jobban megnyúlnék a kisebb községeknek a tj. városoktól való távolsága.

Ezek a számok nem jogosítanak fel bennünket arra, hogy hozzájuk értékítéleteket kapcsoljunk. Az, hogy hány községben van pénzüintézet s hogy hány lélekre esik közülük egy, sem sokat, sem keveset nem jelent. A bankszervezet kiterjeszkedése nemcsak abban a formában képzelhető el, amelyben a békeidőkben történt, vagyis nem úgy, hogy egyre-másra alakuljanak kis intézetek. Nem éppen a költség szempont miatt, hanem azért, mert ez a hitelszervezetben izolált tagok létrejöttét jelenti. De más szempontra is tekintettel kell lennünk. A hitelszervezet kialakulásának és továbbfejlődésének ugyanis olyannak kell lennie, hogy annak minden egyes tagja alkalmas legyen mindkétirányú pénzkeringés megindítására, azaz tőkegyűjtésre és a tőkék kihelyezésére egyformán. A hitelszervezetnek nem az a főfeladata, hogy tőkét vigyen azokra a helyekre, ahol tőkét keresnek; ez csak az indítás időpontjában szükséges, mert ha ez a folyamat tartóssá válik, beteges állapotra vezet és annak a jele. Az igazi cél az, hogy a hitelintézmény szervezze meg azokat a helyi erőket, amelyeknek közös elnevezése a tőke. Ebben pedig a kis önálló intézetek igen jó szolgálatokat tettek azáltal, hogy igazgatóságuk és felügyelőbizottságuk, részvényeseik a helyi érdekelttség köréből kerültek ki, ügyük tehát teljes mértékben közügy és a bizalomnak, amellyel a közönség feléjük fordult, megvan a maga helyi alapja. Ez pedig fontos olyan korszakokban, amelyekben a bizalomnak, a vállalkozni mérésnek fokozatos felélénkítése a feladat. A bankigazgató helyi ismeretei, a bank ügyvitele felett rendelkező szerv, az igazgatóság helyi érdekeltisége, mindez olyan körülmény, hogy ebből magának a bankszervezetnek és így a gazdasági életnek is csak haszna lehet.

Az egyes helységek kategóriáiban az intézetek átlagos nagysága és annak az összegnek mértéke, amely a lakosság lélekszámához viszonyítva az intézetek nagyságát, üzletkörének kiterjedt voltát jellemzi, sokkalta nagyobb szélsőségeket mutat, mint amelyet az

intézetek gyakoriságában láttunk. Az alaptőke országos átlaga fejtszám szerint 40.23 pengő, Budapesten azonban 258.79, a megyei városokban 9.41 pengő. A passzívumok átlagánál nem ilyen a sorrend. E tekintetben az országos átlag 503.22 pengő, a maximum Budapesten van és 3214-44 pengő, a minimum 165.33 pengő, amit a 10.000 leieknél nagyobb községekben találunk; a megyei városokban pedig 436.74 P az átlag. Országos átlagban az alaptőke a passzívumok összegének 8%-a, Budapesten is majdnem pontosan ugyanennyi az arány, a megyei városokban ellenben csak 2.1%. Ezek az intézetek tehát saját alaptőkeerejüknek majdnem az ötvenszeresét kapják *gyülmölcsötetés* céljaira, holott az *országos* átlag csak tizenkét és félszeres. Hogy ennek a feltűnő jelenségnek az okait kinyomozzuk, sorba kellene venni az intézetek háborúelőtti történetének egyes fázisait, amikor a jóhír, a régi és egyenletes tempójú tevékenység igen helyesen nagyobb akciórádiust jelentett az intézet számára, mint az alaptőke abszolút nagysága; továbbá kutatnunk kellene azt, hogy az egyes intézetek mint heverték ki a koronaromlás és a pengőre való átmenet idejét, végül a mostani affiliációs mozgalmakat, amelyeknek az az eredménye, hogy az affiliált intézet nem a maga tőkeerejének növelése útján igyekszik a szükséges fejlődés lehetőségét biztosítani, hanem anyaintézetének igénybevételével.

Gondosan meg kellene vizsgálni, hogy az egyes kategóriákban a pénzügyi szervezet mit ad a gazdasági életnek, mivel szolgálja a társadalom megszervezésének feladatát s hogy ezért cserében milyen szolgáltatásokat követel. Sajnos, ebben a tekintetben már csak az országos adatokat állapíthatjuk meg tisztán s csak Budapest szerepét látjuk külön, de az egyes kategóriákba nem hatolhatunk be, mert ezt csak a mérlegek alapján lehetne megtenni, ezek pedig — nincsenek.

1930 végén az országban a bankok és takarékpénztárak 4370 millió pengőnyi bruttó vagyonnal dolgoztak. Ebből a budapesti intézetek 3231 milliót kezeltek, a vidék 1139 milliót. Az ország tőketermelőereje ebből összesen mintegy 3500 millió pengőt teremtett elő, míg külföldi kapcsolataik útján mintegy 850 millió pengővel növelték az intézetek a hazai tőkeerőket.

Ennek a pénzügyi tőkének használatáért az ország 1930-ban 364 millió pengőt fizetett a pénzügyi intézeteknek. Ez nyersen 8-2%-ot jelent, de ennek a számnak éppen olyan kevés hasznát vehetjük, mint általában az átlagszámoknak. Mindenesetre tudjuk, hogy a banktőke ennyibe került az országnak.

Sajnos, azt, hogy e tőke milyen hasznot biztosított az ország számára, nem lehet megállapítani. Pedig enélkül a kutatás nagyon

hiányos, mert hiszen a kihitelezett összegek hozamának legalább is fedeznie kellene azok kamatait és az értékű fizetendő többi ellenszolgáltatást. Erre a kérdésre a bankvagyon kihelyezése ad némi tájékoztatást. A bankok által kezelt vagyon egy része, mintegy százmillió pengőnyi érték, egyáltalában semmit sem kamatozik, mert készpénzben és számlálási tételek formájában van meg; mintegy 304 millió pengőt tevő vegyes tétel szintén alig hoz kamatot; mindössze 0.2%-ot lehet e vagyontömeg javára írni hozamként. A pénzüintézeteknél elhelyezett 170 millió pengőnyi összeg csak mérsékelt kamatot hoz; ez a kamat évi átlagban 2.6%, ha feltesszük, hogy ez az összeg egész éven át körülbelül ezen a szinten volt, ami azonban természetesen csak feltevés; külföldi pénznemekben 126 millió fektült, az ezekkel való kereskedés a bankoknak 3.3%-os hasznot hozott. Az ingatlanok értéke a bankok mérlegében 138 millió pengővel szerepel s a belőlük eredő jövedelem az érték 6.4%-ának felel meg. Budapesti intézetek kezén 100 millió pengő értékű ingatlanvagyon van, még pedig az országban bankkezen levő 854 épület közül 194, a 358.169 négyszögölnyi telekből 196.191 négyszögöl és 7676 kat. holdnyi birtokterületből 809 kat. hold, amiből 229 kat. hold erdő. Feltűnő, hogy a budapesti intézetek aránylag mégis kisebb jövedelmezőséget értek el ingatlanaikból, mint a vidékiek, holott a birtokok a vidéki intézetekéi s azt kellene hinnünk, hogy ezek hozama jelentéktelen. Budapesten az ingatlan vagyon hozama átlag 5-6%, a vidéki intézeteknél 8-7%. Sok részletet kellene ismernünk ahhoz, hogy ennek az eltérésnek eredetét megállapíthassuk.

A csökkent hozamot biztosító tételek együtt az intézetek által kezelt egész vagyonnak csak kisebb részét teszik. Összegük 838 millió pengő.

A többi kamatozó vagyon így oszlik meg:

	Kihelyezett tőke		A kamat %/o-ban	
	összege	kamatai	tisztán	a jutalék betudásával
	milliókban			
Értékpapírok.....	228·9	21·7	8·1	8·9
Váltó.....	1754·9	155·4	8·8	9·7
Lombard.....	15·0	1·1	7·6	8·4
Folyószámlás követelések...	965·7	72·5	7·5	8·2
Jelzálogos követelések.....	457·9	37·9	8·3	9·1
Törvényhatósági kölcsönök..	56·9	4·0	7·0	7·7
Kezes kölcsönök.....	3·8	0·4	11·3	12·4
Összesen.....	3483·1	293·0	8·3	9·3
Jutalékok és díjak.....	—	31·6	—	—
Főösszeg.....	3483·1	324·6	9·3	9·3

A jutalékok és díjak tétele a kamatként kimutatott jövedelemnek 10.1%-a, tehát hogy megtudjuk, mennyit hoznak valójában a bankoknak ezek az üzletágak, amelyekben igazi tevékenységüket kifejtik, 10.1%-kal mindenütt emelnünk kell a kamatok színvonalát. Ezt végeztük el a legutolsó rovatban, amely a tényleges hozamot már a jutalékok és a díjak összegével együtt mutatja. Eszerint az átlagos hozam nem 8.3, hanem 9.3%. Természetes, hogy csak maguk az intézetek mutathatnák ki pontosan a jutalékok és a díjak valódi megoszlását az egyes üzletágak között, azonban az átlagos számítás sem vezethet nagyobb hibára.

A hiba nem is a számításban van, hanem valahol másutt kell annak lennie. E számok szerint ugyanis Magyarországon 1930-ban 97% lett volna az az átlagos kamat, mint amit az adós a váltóért fizetett, de mindenki tudja jól, hogy ez nem így volt. Sajnos, helyesbítésre nincs mód. De e számok azokat az indexadatokat juttatják eszünkbe, amelyekkel a statisztikusok a békebeli életszínvonalnak a maitól való eltérését igyekeznek kimutatni.¹ Sokkalta részletesebben kellene ismernünk a pénzügyi életet, hogy megtalálhassuk a hiba forrását. Kétségtelen, hogy ezek az adatok a valóságnak csak egy részét tárják fel, vagyis csak egy részét mutatják meg annak a tehernek, amit e tőke fejében az adós közönség visel.

E számok alapján próbáljunk tehát választ adni arra a kérdésre, hogy vajjon ezek a tőkék meghozták-e a nemzetgazdaságnak azt a kamatot, amit értük fizetnie kellett.

Váltó-, folyószámla- és jelzálogos tartozás ennek az összegnek a túlnyomó nagy része. A váltó a kereskedő kezén hasznos szerszám, de a mai váltók nagyobbrészt szintén «befagyott» hiteleket jelent. A váltók túlnyomó részének ma nincs likviditása, vagyis a mai váltó nem sokban különbözik a békebeli pinceváltóktól. Ez a tőke nem tevékeny, hanem elfogyasztott része a nemzetgazdaságnak. Nem is igen hoz tehát gyümölcsöket annak, aki összegével tartozik. — A folyószámla-üzlet szövevényét nem igen tudjuk áttekinteni, de pangó kereskedelem mellett ez is inkább adósság, mint üzleti terjeszkedés és tevékenység eszköze. — A jelzálogos követeléseknek pedig, tudjuk jól,

¹ Mindenki tudja jól, hogy ma nem lehet 99-9 pengőből (a december havi megélhetési index lakbérrel együtt) úgy megélni, mint békében 100-ból, s hogy 116.7 pengőből (ruházati index-szám) nem lehet úgy ruházkodni, mint békében 100-ból, de a gyakorlati megfigyelés egyszerű igazsága nem elég erős ahhoz, hogy a statisztikai módszerek átformálását kistűrgesse. Megmarad az index, a közvéleményben és a tudományos elemzésekben is szerepel, ami azt jelenti, hogy ez a helytelen számadat olyan funkciót vesz át, amelynek betöltésére nem alkalmas. Ugyanígy vagyunk az itt megállapított statisztikai kamatszámokkal is.

csak kis részét fordították beruházásra, nagyobbik hányada a birtokos-elemnek azt a vágyát elégítette ki, hogy egy ideig még a magas terményárak illúziójában ringatózhassak.

Az illúzió általában nagyon fontos volt a rossz korona eltűnte után, a pengő megjelenésének első éveiben. A rohamos eladósodás ezekben az években nem a gazdasági aktivitás jegyében következett be, hanem a hirtelen támadt hiány áthidalására szolgált, amelyet az adósok átmenetinek képzeltek. Azt hitték, nemsokára újra visszatér majd az áru árdiktatúrájának korszaka s nem volt kedvük berendezkedni a fáradságos előrehaladásnak arra a rendszerére, amely megfelel az emberi alaptermészetnek, megfelel a kultúrértékek termelési tempójának és ennél fogva maga a normális állapot. Ez a végzetes tévedés vitte bele az adósokat újra abba a helyzetbe, amelyből a rossz korona kimentette őket. De nem is lettek volna adósok, ha pontosan tudtak volna disztिंगválni látszat között és valóság között, s ha többre becsülték volna a munkával elérhető szerény eredményt a hitelképesség megfeszítésével szerzett könnyű pénzszerzésnél.

Sajnos, ebből a szempontból nem igen szokták vizsgálni a magyar hitelélet problémáit, pedig az adósságcsináláshoz legelső sorban az adósságcsinálás szándéka kell. Azt pedig meg kell állapítanunk, még pedig bármily különösen hangzik is, a bankok javára, hogy soha magasabb kamatok, soha rosszabb hitelfeltételek nem figyelmeztették az adóst lépésének felelősségteljes voltára, mint éppen ebben a korszakban. Ha tehát ha az a 4.3 milliárdnyi tőke, amely ma az ország gazdasági életében a pénzintézetek befagyott hiteleiként szerepel, a gazdasági életet valójában inkább terheli, semmint elősegíti, ezért a pénzintézeteknek csak másodsorban lehet szemrehányásokat tenni. Az elsőrendű felelősség az adóst terheli; de nem vizsgálja senki azt a kérdést, hogy mennyiben lehet azt a felelőtlen adósságcsinálás következményeivel alól mentesíteni.

Viszont meg kell állapítanunk, hogy éppen olyan időkben, mint aminők az ország új eladósodásának évei voltak, veszedelmessé válik az a felelőtlen szabadság, amelyet a pénzintézetek működése megtestesít. Ilyenkor gyámságra, a vezetés szilárd erejére, iránymutatásra volna szükség; ilyenkor merülnek fel a közös tervek körvonalai, ilyenkor követeli mindenki azt, hogy mások vigyázzanak rá. A pénzintézetektől a társadalom joggal várhatta volna, sőt követelhette volna ezt a gazdasági értelemben vett gyámszerepet. De ezek, miután a háború alatt a saját irányukat is elvesztették és részt vettek az infláció romboló munkájában, az újjáépítés munkájában nem mutatkoztak megfelelő társadalmi erőforrásnak. Mivel olyan absztrakt módon fogták fel hivatásukat, hogy egyáltalában nem érdekelte őket más, mint a biztosíték, végül elvesztették ezt a biztosítékot. Hiába

mentek el ebben a tekintetben a legvégső határig, sőt azon túl is. Hiába szállították le a megterhelés veszélyvonalát és hiába kérték a magas kamatokat: ez nem fékezte meg az adósságcsinálás rohamát, ellenben arra vezetett, hogy az adósságcsinálásnak a könnyelműség és a hozzá nem értés lett a legelső feltétele. Minden értelmes gazda tudta, hogy 10%-nál is drágább tőkével nem lehet investálni. S minden józan kereskedő tisztában volt vele, hogy a pengő megjelenésének pillanatában örökre megszűnt a könnyű keresetnek az a lehetősége, amely az inflációnak volt a lényege és amelyben nem számított a kamat nagysága. A pénzügyintézeteknek is tudniuk kellett volna ezt, nekik jobban, mint gazdának, iparosnak és kereskedőnek. Pénzügyintézetünk csak akkor állottak volna hivatásuk magaslatán, ha ebben a kritikus pillanatban egyfelől elég önuralom van bennük ahhoz, hogy szerényebb kamatszinten mozogva, kevesebbet igyekezzenek keresni, másfelől az így szerzett erkölcsi erőt arra használják fel, hogy adósaikat a kornak megfelelően iskolázzák és válogassák. Az a hitelező, aki 10%-nál többet kér pénzéért és aki közben azon töri a fejét, hogy mint biztosítson 50%-os és ennél is sokkalta nagyobb hasznot a maga számára, elvesztette erkölcsi erejét arra, hogy ellenőrizhesse: mire költi pénzét az adós. Ez az alapja annak, hogy most ott vannak bankjaink a megbukott fedezeti rendszer romjai között.

* * *

Nem hivatkozhatnak arra, mintha hatáskörük nem terjedt volna túl a rideg kamatszámítás lehetőségein. A bankok mindkét oldalon igen kiterjedt szervezetet jelentenek; azoknak a köre, akik tőkéiket reájuk bízják, éppen olyan nagy, mint azoké, akik e tőkék kölcsönvételével azok gyümölcsöztetésére vállalkoznak.

A takarékbetétek 1930 végén 959.000 könyvecske között oszlottak meg, Budapestre ebből 521.000 darab esett. Ha ez nem is jelent ugyanannyi betevőt, de a betevők tábora mindenesetre igen nagyszámú. — A folyószámlás tételek és felek számára nézve, sajnos, nincsenek adatok és itt már tekintettel kell lenni arra is, hogy a folyószámla «betevő» legtöbb esetben egyszerűen adós, aki a neki megszavazott és általa megfelelően biztosított hitelkeretet nem merítette ki teljesen, hanem számláján e kereten belül rendszeres pénzforgalmat tart fenn. De ez a szám is nagy; a pénzügyintézetek munkája a tőkegyűjtő oldalon milliónyi keresőnek megszervezését jelenti. — Az adósok száma semmivel sem kisebb. Pénzügyintézetünk 1930 végén kétfélemilliónál több váltót kezeltek. A tételszám itt sem jelenti a váltóadósok számát, de a jelek szerint ezek tömege is nagy; Budapesten a váltók átlagos összege 1630 pengő volt, a vidéken 880 pengő. Ezek az átlagok alacsonyabbak az adósságok átlagánál. De ha arra gon-

dolunk, hogy a jelzálogos követelések 43.600 tételből állottak s átlaguk 13.900 pengő volt, a váltóadóságok átlagos összegét nem vehetjük túlnagyra. A földbirtok teherstatisztikája szerint a bekebelezett pénzügyi teher tételek száma jóval meghaladja a félmilliót; ezek pedig egyúttal mind váltóval is fedezve vannak. Ebből a túlnyomó nagy rész az 50 holdnál kisebb birtokok terheire esik, már pedig minél kisebb a birtok, annál kisebb a többszörös bankmegterhelés valószínűsége, tehát annál közelebb jutunk az adósok számához.

Ismét az adatok hiányosságát kell tehát panaszolnunk. Sürgetnünk kell a pénzügyi statisztikának és a földteherstatisztikának olyan feldolgozását és olyan közlését, hogy az adatok a társadalmi szempontokból fontos helyzetképet minél világosabban mutassák meg. Mert az az adat, hogy Magyarországon a pénzügyi intézetek együtt 2-2 millió kat. holdnyi birtokra kebeleztek be jelzálogos kölcsönöket 362-5 millió pengőnyi értékben, s hogy ebből a bankok és a takarékpénztárak 588.000 kat. holdtól 1307 millió pengőt követeltek, társadalmi szempontból nem sokat ér, ha nem tudjuk, hogy ezzel az összeggel összesen hány adós tartozott, s hogy ez a birtokterület összesen hány adós gazdának volt a tulajdona.

A pénzügyi intézeteknek tehát mindkét irányban igen nagy tömegekkel volt érintkezésük és gazdasági működésük kapcsán mindkét irányban igen hasznos és bölcs társadalomnevelő feladatot hajthattak volna végre. Mert amennyire nem okos megalapozása az új korszak hiteipolitikájának az, hogy az intézetek nem kérdik, miből fog majd az adós fizetni, éppen olyan végzetes hiba volt az, hogy a betétekért egészen vakon és az igazi érdekekkel szemben egészen közömbösen kamatversenyfutást rendeztek a pénzügyi intézetek. A biztonság kérdését feledve, egyszerűen a magas betéti kamattal akartak betéteket gyűjteni. Ebből mindenesetre meg volt az a hasznuk, hogy a betevők oldaláról fedezték magukat, mert a betevőnek sincs joga megkérdezni, hogy a bank miből fizet neki kamatot, ha ez a kamat túl magas, sőt még azt sincs okvetlenül joga követelni, hogy a túlnagy gyümölcsötetésre átadott tőkét egyáltalában visszakaphassa. De éppen a bankszellem ridegségén, közömbösségén, előrelátásának hiányán múlt, hogy a helyzet mindkét oldalról szakadatlanul csak mérgesedett és végül a mai állapotra vezetett.

* * *

A bank önmagában álló szervezet, áltársadalom, amelynek megvan a maga külön élete. A gazdasági szervezés gondolatát, amely ennek az intézménynek lényege és amelyet a társadalom kereső és vállalkozó rétegében fejt ki, meglehetősen szűk határokra korlátozódó belső szervezet valósítja meg. E szervezet közepén az igazgatóság és

a felügyelőbizottság áll. Ezek az oly hiányos közgyűlésen át a részvényesek rétegére támaszkodnak, üzleti politikájukat pedig az alkalmazottak útján valósítják meg.

A bankoknak, takarékpénztáraknak ez a belső köre több tagot számlál, semmint gondolnók. A részvényesek számát nem ismerjük pontosan, de ez nem lehet nagyon kis szám. Az alaptőke 350 millió pengője még abban az esetben is sok kézen van, ha feltesszük, hogy a többségi elv általában érvényesül a magyar bankoknál, vagyis az alaptőke 51%-a az igazgatóságok tulajdona. Az alaptőke másik fele még mindig 175 millió pengő és ennek az összegnek előteremtésére sok kisember szükséges.

Az igazgatósági tagok számát az 557 pénzügyintézetnél mintegy 5000 főre tehetjük, a felügyelőbizottságé legalább a fele ennek. Hét-ezeröttszáz főnyi jól megválogatott tábor ez a magyar pénzügyintézeti szervezet élén; csupa olyan emberek, akik az intézetekbe vagy vagyont, vagy presztízst, összeköttetéseket, esetleg mind a hármat vittek magukkal, s akik ennél fogva igen nagy erővel dolgozhatnak annak a gondolatnak megvalósításán, amelyet maguk elé tűztek. A nekik juttatott haszonrészesezés igen gyakran éppen a presztízsnak és a kapcsolatoknak a jutalmazása. Társadalompolitikai szempontból éppen ezért nagyon időszerűvé lett az a kérdés, vajjon helyes-e, hogy nemcsak közvetlen javadalmazásukat állapítják meg ők maguk, de még az osztalékpolitikát is úgy irányíthatják, hogy ez az ő szolgálataik jelentőségét domborítsa ki és elsősorban azt jutalmazza. Ez a rendszer addig nem volt kárhóztatható, amíg a pénzügyintézetek valóban ösztönzői, előrevivői voltak a gazdasági életnek és amíg az ebből eredő társadalmi hasznot a bankok kezdeményező szerepének lehetett és kellett is betudni. De a helyzet megváltozott és a pénzügyintézetek, amióta egyre kevesebbet törődtek a közérdekkel, azóta mind több és több bírát is hívtak ki maguk ellen.

A pénzügyintézetek tisztikara 1930 végén 12.567 tisztviselőből, valamint 2787 egyéb alkalmazottból állott; ezekhez kell még számítanunk 2461 nyugdíjast is, mint akiknek ellátását szintén a banküzletnek kell előteremtenie, tehát ami szintén befolyásolja a bankok üzleti politikáját. Budapesten 7155 tisztviselő, 1780 egyéb alkalmazott és 1945 nyugdíjas szerepelt a bankok és takarékpénztárak státuszában.

A pénzügyintézeti alkalmazottak táborának szerkezete ismeretlen. A magyar pénzügyintézeti rendszer, amely kedvezett a sok önálló intézet kialakulásának, egyúttal útját állotta annak is, hogy a pénzügyintézeti alkalmazottak egységesen szervezkedhessenek meg s hogy a kan öntudat közöttük kifejlődhessen. Ez az oka annak, hogy egységes banktisztviselői kar helyett 557 kisebb-nagyobb üzemenk egy-

mástól nagy mértékben izolált tisztviselői csoportjával állunk itt szemben. E csoportok élén mindig olyan tisztviselőnek kell állania, aki elvben az igazgatóságnak, a vállalkozó saját tőkének megbízottja, de aki a valóságban legtöbbször inkább az igazgatóság igazi irányítója. A pénzügyintézetekben az elnöklés legtöbb esetben csak méltóság és nem hivatal. A vezető tisztviselőt, a vezérigazgatót, aki eddigi gyakorlatunk szerint legtöbb esetben egyúttal az igazgatóságnak is tagja, meglehetősen nagy távolságban van az utána következő tisztviselő felett, aki már valóban csak végrehajtó funkciót tölt be. A pénzügyintézeti tisztviselő ügyköre általában véve kicsiny sugarú, túlságosan specializált. Jellemző tünet, hogy soraikból sem jelentékeny elméleti közgazdák, sem szociológusok nem kerülnek ki. Inkább a pénzügyintézeti és kereskedelmi ügyvitel szakirodalmában tűnnek ki. Az általánosabb problémákkal való foglalkozásban megakadályozza őket képzettségük szakjellege és az a szigorú fegyelem, amely a bankokban uralkodik. Ezért a pénzügyintézetek annak a feladatnak sem tudnak megfelelni, hogy képzett, mindenre kiterjedő figyelmű és a társadalmi szerkezet szövevényébe behatoló szellemi munkássereget neveljenek. A pénzügyintézeti tisztviselői karban meglevő belső értékeket túlságosan szűk keretben használják s igyekeznek azt teljesen a maguk javára lekötöni. Ezt általában a munkaidő is kifejezi; a pénzügyintézeti tisztviselő túlságos igénybevétele közismert tény. A tisztviselői karnak ezzel szemben ellentállóerejét gyengíti az, hogy a bankok nagyon alkalmasak a gépi megszervezésre. Egyes kísérletek ugyan azt mutatják, hogy ez egyúttal új munkaterületek bekapcsolását is jelentené, tehát végeredményben nem válnék a tisztviselő kárára.¹ Azonban ehhez új vállalkozó szellemre is szükség lenne, ami a bankokból ma hiányzik. Enélkül pedig a gép valóban csak a tisztviselő kiszorítását jelenti.

* * *

Mire fordítottatott az a 364 millió pengő, amivel az ország a bankok által kezelt és rendelkezésére bocsátott tőkéket javadalmazta? Hogy osztozott ezen az «idegen» tőkés, vagyis az, aki pénzét gyümölcsöztetés céljából a bankra bízta, továbbá az állam, a tisztviselő, végül a saját tőke és az azt képviselő igazgatóság?

A rt. formában működő pénzügyintézetek 1930-ban 363,771.000 pen-

¹ Nagyon jellemző példa erre a Budapesti Kisipari Hitelintézet, ahol a gépi munka az üzletvitelnek olyan kishitelekre való kiterjesztését tette lehetővé, hogy ezt más intézet már nem láthatja el. Egy budapesti nagybank százezer pengőt tíz vagy, húsz tételben helyez ki, a Kisipari ellenben esetleg ezer tételben. Ezt kézimunkával nem lehetne elérni, mert a kezelés költsége megfizethetetlen lenne. A gépek munkája ebben a bankban az ügykör kiszélesedésével mind több tisztviselő alkalmazását kívánja.

gőnyi nyers bevételt mutattak ki. Ez 4-2 millióval több, mint amennyi a mérlegben bevételként szerepel, azonban a mai statisztikai feldolgozási rendszer mellett elkerülhetetlen, hogy bizonyos kisebb tételek kétszer ne szerepeljenek. Ezt főként az okozza, hogy a statisztika nem mutatja ki külön a veszteséges vállalatok számadásait. Ennek a nyers bevételnek a szétosztása a következő:

Az idegen tőke javadalmazása	189,225.000 P
Költségek és veszteségek	38,008.000 «
Állami és községi adók	24,684.000 «
Személyzet	52,010.000 «
A saját-tőke nyers hozama	59,844.000 «
	363,771.000 P

A *költségek és a veszteségek* tétele három különböző főcsoportra oszlik. A bankok 22,676.000 P-t mutatnak ki üzleti költségként, 9,109.000 P az értékpapírosokon elszenvedett veszteség, 6,223.000 P-t pedig különféle veszteségek és költségek címén számolnak el. Az üzleti költségek tétele bizonyos mértékig összeolvad a személyzeti és az igazgatósági kiadásokkal is, mert jelentékeny összeggel szerepelnek itt olyan személyes kiadások, amelyeket nem a rendes javadalmazás keretében könyvelnek a bankok, de amelyek mégis a bankszemélyzet jövedelmét növelik. Mekkora ennek összege, azt nem lehet pontosan megállapítani s még kevésbé azt, hogy mily arányban részesedik az ilyen természetű jövedelemből a szorosabban vett igazgatóság és a tisztikar s a többi alkalmazottak. — A részvényeken elszenvedett veszteség külön bonyolult problémája a bankszervezetnek. Mivel a bankok nemcsak elszenvedői, hanem előidézői is azoknak a viszonyoknak, amelyek a részvényárfolyamokban tükröződnek, a bankok ügyviteléért pedig a kicsinyszámú vezetőség felelős, természetes gondolat, hogy a veszteségek erre a szűkebb körre háríttassanak. A pénzügyintézeti funkciók aktív és passzív oldalának olyan egymásbafonódása jelentkezik itt, hogy ennek elemzésére is módot kell majd teremteni. Itt az egyszerűség kedvéért csak konstatáljuk ennek a veszteségnek, valamint a többi kimutatott veszteségeknek tényét és ezek tételével ugyanúgy apasztjuk a bevételt, mint a költségek tételével.

Az idegen tőke 189.2 millió pengőnyi gyümölcsöztetésben részesül. Ez nyersen 5.2%-os hozamot biztosít azoknak, akik tőkéiket forgatás céljából a bankokra bízák.

Az állami és a községi adók, a tőkekamatadót is hozzájuk számítva, 24.7 millió pengőre rúgnak. A 364 millió pengőnyi nyers bevételnek ez 6.8%-a, de ha arra gondolunk, mennyi az intézetek nettó bevétele vagy különösen tiszta nyeresége, az arány nagyon megnövekszik. Ebből az összegből ugyanis 2,277.000 pengő a tőke-

kamatadó, ami a tőkebirtokosoknak kifizetett 189.2 milliót 1.14%-kal terheli meg, az intézeti jövedelemre háruló adó tehát a megmaradó nyers bevételnek, kereken 175 millió pengőnek már 12-8%-ára rüg. S mivel végeredményben csak azt számíthatjuk nyereségnek, amit a pénzintézetek osztalékra fordítanak, továbbá azt, amit az igazgatóságnak és a felügyelőbizottságnak kifizetnek és amit tartalékolnak vagy leírnak, amennyiben ez valóban az úgynevezett titkos tőkék gyűjtését jelenti, az adók százalékaránya még tovább emelkedik az állam és a községek javára. Ha az osztalékul kifizetett 36-0 millióhoz viszonyítjuk az állam és a községek közvetlen adóbevételeit, az arány körülbelül az, mintha a társadalom szolgáltatna volna a pénzintézetek alaptőkéjének kétharmadrészét és az erre eső osztalékot kapná meg adók formájában.

A személyzeti kiadások 52.0 milliós tételében a következő elemek szerepelnek: a személyzet javadalmazása 47.1 millió, jutalékai 2.0 millió, a nyugdíjalap javadalmazása 1-6 millió és a nyugdíj tartalék növelése 1,267.000 pengő.

Sajnos, itt sem látunk olyan világosan, amint kellene. Egyfelől nem tudjuk, mit kellene a költségekből a személyzet kereseteinek tételéhez hozzászámítani. Nem tudjuk, mennyi a nyugdíjasok járandósága. S azt sem, hogy mint oszlanak meg a banktisztviselői és alkalmazotti kategóriák fizetésük nagysága szerint. Tisztán az a 47.1 millió pengő, amit az alkalmazottak 1930-ban kaptak, átlagban fejenként 3130 pengős átlagos jövedelmet jelentene minden egyes alkalmazott számára, tekintet nélkül arra, hogy szolgálatban van-e vagy nyugdíjban, hogy igazgató-e vagy vezérigazgató. Budapesten az átlag 3800 pengőt mutat, a vidéken 2100 pengőt. Budapesten a nyugdíjas alkalmazottak a szolgálatban levők 27%-át teszik, a vidéken azoknak nem egészen 9%-át. Ha feltesszük, hogy a nyugdíjasok felényi javadalmazásban részesülnek, mint azok, akik aktív szolgálatot teljesítenek, akkor Budapesten 13.5%-kal, vidéken 4.5%-kal kell csökkentenünk a kifizetett összegeket, hogy megkapjuk a tényleg dolgozó személyzet javadalmazásának összegét. Ezen az alapon számítva, Budapesten 30 millióra, vidéken 11-8 millióra tehető a dolgozó pénzintézeti alkalmazottak jövedelme. Eszerint tehát az átlag Budapesten 4200 pengőre, a vidéken 2180 pengőre emelkednék. Ezek a fejtárgyak csak úgy jöhetnek létre, hogy a magasfizetésű igazgatói karral szemben igen gyengén fizetett átlagos tiszti- és altisztikar áll. A magyar statisztikai szolgáltatnak igen fontos és sürgős feladata lenne, hogy a magyar pénzintézeti alkalmazottak anyagi helyzetét megvilágítsa.

A jövedelmek utolsó nagy tétele, amelyet *a saját tőkének* jutó részként mutattunk ki, így részleteződik:

Leírás.....	5,134.000 p
Tartalékolás	9,770.000 «
Átvitel a jövő évre.....	2,566.000 «
Osztalék.....	36,043.000 «
Igazgatóság illetményei	1,182.000 «
Igazgatóság jutalékai	3,808.000 «
Felügyelőbizottság díjai.....	350.000 «
Felügyelőbizottság átalánya	338.000 «
Adakozás.....	_____653.000 «
	59,844.000 P

A bankok szakértői azt vitatják, hogy a leírások a költségek és a veszteségek közé számítandók, s hogy a tartalékolás is csak részben jelent pótlást azokért a veszteségekért, amelyeket a bankok a mai viszonyok bizonytalansága miatt szenvednek. Azonban, amint már utaltunk rá, a határvonalat nem lehet megvonni a valóságos veszteségnek megfelelő leírás között és a titkos alapok gyűjtésének ebbe a formába rejtett módja között. A bankembereknek abban igazuk van, hogy ma a veszteségek fenyegetően tornyosulnak följük s kiszámíthatatlan, mi hát az igazi érték a tárcájukban tartott papírosok között. De bármint van is, leírás és tartalék éppen a bankokban dolgozó magántőke, az úgynevezett saját tőke megerősítésére szolgál. A bankok a pengőrendszer bevezetésekor megmutatták, hogy tartalékaikat magánvagyonként kezelik s betevőknek, hitelezőknek abból nem hajlandók juttatni.

A bankok *osztalék-politikája* nem arra vall, mintha csakugyan tudatában lennének annak a veszélynek, amelyről beszélnek. Az a 36-0 millió pengő, amit e címen szétosztottak, az alaptőkének io-5%-os gyümölcsöztetését jelenti, amelyen hozamot válságos időkben senki sem kívánhat. Csak akkor, ha úgy gondolja, hogy a tőke már úgyis elveszett s tiszta haszon, amit még megkap. Az osztalék nagysága világosan bizonyítja azt is, hogy nagyon alaptalan szemrehányás a pénzintézetekkel szemben az, mintha nem törődnének eléggé a részvényesek közvetlen kereseti igényeivel. Budapesten az átlagos osztalék 10%, a vidéken csaknem 11%-ot tesz. A részvényesek osztalékainak felére való csökkentése az adósok által fizetett kamatokat fél százalékkal apasztaná, ami igen jótékonyan hatna a hiteléletre.

Az *igazgatóság* közvetlen hasznaként a bankok mindössze 5 millió pengőt mutatnak ki; ez az igazgatósági tagok fej átlagában mintegy 1000 pengő évente. E tekintetben is igen nagy változatok vannak az egyes intézetek között s ezekbe a változatokba sem tudunk betekinteni. Azt sem tudjuk, hogy milyen közvetlen haszonlehetőségeket biztosítanak a vállalatok az igazgatóságnak egyes üzleteknél s a költség-számlákon elszámolt tételek között. A *felügyelőbizottság* javadalmazása

eltörpül az igazgatóságé mellett. Mindössze 0.7 millió pengő szerepel e címen s majdnem félmillió ebből a vidéki intézetekre esik, amelyekben a felügyelőbizottság szerepe más is, mint a fővárosi intézeteknél. Ott a felügyelőbizottság ugyanazt a hasznos presztízst jelenti az intézetre nézve, mint az igazgatóság és így ellenszolgáltatásra is több joggal tart igényt, mint a budapesti. Aránylag az igazgatóság közvetlen keresete is nagyobb vidéken, mint a fővárosban. Ennek a jelenségnek egyébként az a természetes magyarázata, hogy vidéken több intézet és több igazgatósági és felügyelőbizottsági tag van, mint Budapesten.

Az adakozások tétele összesen 653.000 pengőre rúg. Sokan ezt a tételt idézik annak igazolására, hogy a bankokban nincs olyan erős társadalmi érzés, mint amilyennek lennie kellene. Helyesebb kívánság ennél az, hogy a bankok ne adakozzanak, hanem inkább ne vegyék el adósaiktól azt, ami túlmegy saját szolgáltatásaik értékén. Amit a bankok bármilyen rendeltetésű adomány formájában juttatnak a közönségnek, kezükben, az mind csak propagandaeszköz. Erre mi sem jellemzőbb, mint az, hogy azokat az összegeket is adományként szerepeltetik, amelyeket a sajtónak fizetnek a kommunikék közléséért, valójában pedig inkább azért, hogy ezeket a kommunikéket lehetően semminemű kritika se kísérje. Mindenesetre igaz, hogy a szóbanforgó 653.000 pengő csak 0.1%-a a bankok saját tőkéje, igazgatósága és felügyelőbizottsága által igénybevett összegeknek. Ha pedig elfogadjuk azt a rendszert, hogy a bankok adakozásra is kereshetnek, akkor ez valóban nagyon szerény mértéke az adakozásnak. Ez a magyarázata annak, hogy a magyar bankoknak sem a magyar kultúra, sem a magyar nemzeti érzés ápolása, sem a szegényügy terén nincs számottevő szerepük.

* * *

A pénzügyi életnek és szervezetnek nagyon fontos problémája a koncentrálttság kérdése. A bankok kis társadalmában éppen úgy folyik a hatalomért való küzdelem, mint bárhol másutt. E küzdelem legújabb formája a koncentráció. Nálunk ez az utóbbi évek alatt meglehetősen nagy mértékben haladt előre. A magyar hitelintézetek fiókjainak száma Budapesten 120, a vidéken 231. A fiókok jelentőségét mutatja az, hogy 12.567 tisztviselő közül 2067 a fiókokban működik.

1929-ben 107 budapesti és 487 vidéki intézet készített mérleget. De ezek közül 250 nem volt önálló. A budapesti intézetek közvetlenül 102, összesen pedig 137 vidéki intézettel rendelkeztek. Voltak ugyanis másod- és harmadfokú affiliációk is. Az affiliációs szervezet pedig 6—7 budapesti nagybank kezében fut össze. Ezek irányítják az ország hiteléletét és így a látszólagos szétdaraboltság mellett

lényegében egység uralkodik a magyar bankrendszerben. Az országos bankvagyonnak alig egy tizedrésze független Budapesttől. 1929-ben a magyar bankok és takarékpénztárak 4-2 milliárdnyi tőkevagyonot kezeltek. Ebből 3-1 milliárd volt a fővárosi intézetek kezén, a vidékre maradó 1-1 milliárdból 557 millió azoknak az intézeteknek a mérlegét alkotta, amelyek budapesti intézetekkel voltak leányintézeti viszonyban. A vidéknek 444 olyan intézete közül, amelyeknek 1929. évi mérlegeit külön-külön is ismerjük, 137 intézetre terjedt ki a budapesti patronátus. A budapesti intézetek tehát a vidék tőkeerős intézeteit igyekeztek felszívni. Ez a 137 intézet 557.5 millió pengőt kezelte, a többi 307 intézet pedig 457.8 milliót. A leányosított intézetek alaptőkéje együtt 40.6 millió pengőt tett, a többieké 44.5 milliót. Az átlag a leányintézeteknél 290.000 pengő volt, az önállóknál 147.000 pengő. A budapesti intézetek tárcájában 1929-ben 16-6 millió pengőnyi vidéki bankrészvény volt, vagyis azok alaptőkéjének 41%-a. Ez elég nagy befolyást biztosít ahhoz, hogy alvidék hiteléletében az történjék, amit a budapesti vezetőbankok akarnak.¹

Budapest befolyásának másik lehetősége a vidéki intézettel szemben a többnyire visszleszámitolási formában adott hitelezés. Ezt többnyire olyan szerződések alapján gyakorolják, amelyek a hiteltadó intézetnek külön részesedést és ezenfelül bizonyos ellenőrzési jogot biztosítanak.

A szabad intézetek sorában alig van egynéhány jelentős vidéki intézet, de természetes, hogy ezek nem szegülhetnek szembe az álta-

¹ A nagy budapesti intézetek közül a *Pesti Hazai Első Takarékpénztár* 32, a *Magyar Általános Hitelbank* 25, a *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* 24, a *Leszámitoló- és Pénzváltóbank* 18, a *Magyar-Olasz Bank* 11, a *Belvárosi Takarékpénztár* ugyanannyi, a *Magyar Általános Takarékpénztár* 8, a *Magyar Országos Központi Takarékpénztár* és az *Angol-Magyar Bank* 3—3, a *Budapesti Székesfővárosi Takarékpénztár* és a *Központi Leszámitolóbank* 1—1 vidéki intézetet patronizál. Az érdekeltségek nagyságára és arra nézve, hogy a vidéki leányintézetek mennyivel növelik meg az anyaintézet akciórádiusát, a következő adatok jellemzőek: A *Magyar Általános Hitelbank* alaptőkéje 41.4 millió P, vidéki érdekeltségei 8.9 millió, az anyaintézet passzívainak összege 458 millió, a vidéki hálózaté 114.5 millió. A *Pesti Magyar Kereskedelmi Bank* alaptőkéje 25.0 millió, vidéki hálózaté 7.8 millió; az anyaintézet passzívainak összege 383.1, leányintézetei 92.8 millió. A *Pesti Hazai Első Takarékpénztár* 20 millió alaptőkéjével 9.5 milliónyi alaptőkével rendelkező vidéki intézetet patronizál és 268.7 millió mérlegösszegét a vidéki hálózat 154.5 millióval bővíti ki. A *Leszámitolóbank* alaptőkéje 12.0 millió, leányhálózaté 9.9 millió. Az anyaintézet passzívái 203.8 millióra rúgnak, a leányhálózaté 88 millióra. A *Belvárosi Takarékpénztár* 12 millió alaptőkéjéhez 2.8 millió pengőnyi alaptőkéjű hálózatot kapcsolt be. A többi intézeteknél a vidéki érdekeltség szerepe ezeknél sokkalta kisebb. Mindezek az adatok az 1929. évi mérlegekből valók.

lános bankszellemmel. A közösségeknek rendkívül nagy erejük van arra, hogy renitens tagjaikat a köteles hűségre megtanítsák.

Ennek a közös szellemnek a bankok köreiben a TÉBE, a Takarékpénztárak és Bankok Egyesülete a letéteményese. Mint a magyar érdekképviselések általában, ez sem abban látja a feladatát, hogy valamilyen egységes közösségi szellemet juttasson kifejezésre, amelyben a tagok érdekellentétei is harmonikus együttműködésben oldódnak fel, hanem inkább abban, hogy az öt-hat vezető tag felfogását igyekezzék közszellemmé tenni. Ugyanakkor a TÉBE az államhatalom felé a bankszervezet védekező szerve, a nagyközönség felé pedig bizonyos népszerűsítő szolgálatot végez a bankok érdekében. A TÉBE a vidéki intézetek régi érdekképviselőjét is magába olvasztotta. Ennek valóban nem is volt már létjogosultsága, ha független tagjai tényleges tőkeerejét tekintjük. De 307 intézet még mindig joggal tarthatna számat arra, hogy saját fóruma legyen, ahonnan legalább némi kis ellentállást kifejtethetne a túlságos centralizmussal szemben.

A magyar hiteléletnek azzal az ágával szemben, amelybe a bankok és takarékpénztárak tartoznak, az állami felügyelet jogát részben közvetlenül a *pénzügyminisztérium*, részben pedig a Pénzügyintézeti Központ látja el. A hitelügyeknek a pénzügyminisztériumhoz történt beosztása nem volt szerencsés gondolat és nem felel meg annak az érdekeknek, amelynek e tekintetben meg kellene nyilvánulnia. A pénzügyminisztériumnak, amely az állami és az önkormányzati élet anyagi feltételeit irányítja és harmonizálja s amelynek ügykörébe tartozik, hogy a hiány fedezéséről hitelműveletek formájában gondoskodjék, nem lenne szabad a hitelszervezettel szemben felügyeleti hatóságnak lennie. Itt az állam központi szervezésében olyan hibával állunk szemben, amit az összeférhetetlenség egy nemének kell mondanunk. A pénzügyintézeteknek szervesen a kereskedelemügyi minisztériumhoz kellene tartozni, amelynek viszont már régen túl kellene lennie azon, hogy egészen szűk értelemben vett kereskedelmi, közlekedésügyi és ipari minisztérium legyen. Csak ez a helyes beosztás biztosíthatná azt, hogy a pénzügyminisztérium az országos hitel-szervezetet nem kezeli egyszerűen hitelforrásként.

A *Pénzügyintézeti Központ* szervezete szerint átmenet az érdekképviselő és a hatóság között. Hatósági jogai elsősorban az intézetek ellenőrzésére vonatkoznak, azonban az első kúriába tartozó, tehát a legnagyobb intézetekre a revízió joga nem terjed ki. Ez már nálunk is megbosszulta magát, de ha ilyen sajnálatos eset nem fordult volna elő, akkor is elfogadhatatlan az a felfogás, amely a tisztesség kérdését a nagysághoz köti. Minél nagyobb egy intézet, annál nagyobb nyugalom lehet számára az, hogy állandó revízió alatt áll, vagyis hogy a felelősséget arra hivatott szervvel oszthatja meg. Vezető bankjaink

szük szellemére mutat az is, hogy a különállást éppen a revízió alól való mentesség tekintetében igyekeznek a maguk számára biztosítani.

A Pénzügyi Központ hatásköre azonban nemcsak a bankokra és a takarékpénztárakra terjed ki s így funkciói sem igazodhatnak pontosan csak ezekkel szemben vitt szerepéhez. Ez a szerep eddig a gyakorlatban a megfigyelés negatívumában merült ki s csak a felszámoltatás szükségességének eseteiben változott át aktív közreműködéssé. Ebben az értelemben viszont valamilyen tágabb értelemben vett ügyvédi munkakörnek mondható. A hitelszervek aktív politikájára a P. K. annyira nem gyakorolhat befolyást, hogy például a kamatpolitika irányítására, amidőn ennek szükségessége felmerült, külön szervről kellett gondoskodni.

A magyar hitelszervezetnek ez a belső tagoltsága tehát világosan mutatja azt, hogy mindazért, ami a magyar hiteléletben, illetőleg ennek bank- és takarékpénztári ágában történik, főként a hat-hét budapesti nagyintézet felelős. Tőlük árad a mai szellem, ők irányítanak mindent, az övék a kamatpolitika, az övék a kereseti szempontok érvényesítése. Igen nagyrészen az ő politikájuk következménye, hogy a pénzügyi intézetek alatt a talaj olyan bizonytalanná lett és ugyanebben a mértékben ők az okai annak, ha a magyar bankszervezet a megpróbáltatás nehéz óráiban a nemzet gazdasági szervezése, támogatása és vezetése helyett a körülmények minél alaposabb kihasználására törekedett.

Móricz Miklós.